

MAŁGORZATA STEĆ

Akademia Ignatianum, Kraków
University Ignatianum, Kraków
e-mail: Malgorzata.Stec@gmx.com

Recenzja: Georg Lind (2016), *How to Teach Morality: Promoting Deliberation and Discussion, Reducing Violence and Deceit*. Berlin: Logos Verlag

Georg Lind (ur. 1947) jest emerytowanym profesorem Uniwersytetu w Konstancji. Przez wiele lat był kierownikiem tamtejszej Katedry Psychologii Rozwoju Moralnego i Psychologii Edukacyjnej. Wcześniej studiował psychologię na Uniwersytetach w Mannheim, Braunschweig i Heidelbergu. Tytuł doktora habilitowanego uzyskał na Uniwersytecie Eichstätt dzięki rozprawie *Ist Moral lehrbar?* (2002), w której przedstawił swoją oryginalną koncepcję wspierania rozwoju moralnego i zarys metody umożliwiającej znormalizowanie oddziaływań edukacyjnych w celu podnoszenia jakości kompetencji moralnej na wszystkich poziomach edukacji. Tytuł profesora psychologii Georg Lind uzyskał w 2001 roku na Uniwersytecie w Konstancji. Jego kariera naukowa obejmuje gościnne profesury na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie, Uniwersytecie w Chicago w Stanach Zjednoczonych (współpraca m.in. z Lawrence'em Kohlbergiem w latach 80. XX wieku) oraz na Uniwersytecie w Monterrey w Meksyku. Od roku 1999 kieruje programem nauczania i certyfikacji autorskiej Konstanckiej Metody Dyskusji nad Dylematem (KMDD®) oraz metody ewaluacji jej skuteczności – Testu Kompetencji Moralnej (MCT®). Metoda KMDD® jest używana w ponad 40 krajach na całym świecie, a jej skuteczność została poparta wieloletnim programem badań opartych na międzynarodowej współpracy. Książka *How to Teach Morality: Promoting Deliberation and Discussion, Reducing Violence and Deceit* stanowi ukoronowanie działalności naukowo-badawczej Georga Lindy oraz zaktualizowane

kompendium wiedzy dotyczące Konstanckiej Metody Dyskusji nad Dylematem oraz samego procesu wspierania rozwoju moralnego i demokratycznego w warunkach współczesnej edukacji.

W rozdziale wprowadzającym książki Lind argumentuje za ważnością i jednocześnie koniecznością wspierania rozwoju „moralnej kompetencji” (*We must foster moral competence!*, s. 13). Celem, jaki przyświeca takiemu rozumieniu przez niego głównego zadania edukacji moralnej, jest rozwój demokracji. Georg Lind zestawia rozwój moralny z demokratycznym, by wręcz mówić o rozwoju moralno-demokratycznym oraz odpowiadającym mu modelowi edukacji moralno-demokratycznej (*moral-democratic education*). Tak rozumiana edukacja powinna posiadać narzędzia stosowne do celu, jaki sobie stawia, co jest wielkim wyzwaniem (*a challenge for education*) ze względu na złożoność kwestii zarówno samego rozwoju moralnego, jak i procesów leżących u podstaw demokratyzacji stosunków międzyludzkich. George Lind jako narzędzie spełniające przedstawione założenia przedstawia autorską propozycję dyskursywnej stymulacji rozwoju moralnego – Konstancką Metodę Dyskusji nad Dylematem (Konstanz Method of Dilemma Discussion – KMDD®) (Hemmerling, Lind, Scharlipp, 2009). Doświadczenia edukacyjne związane z uczestnictwem w zajęciach prowadzonych metodą KMDD® wspierają kompetencję moralną, przez co należy rozumieć zdolność do wydawania decyzji i sądów moralnych oraz podejmowania zgodnych z nimi działań opartych na współpracy, a nie

stosunkach siły i władzy (Lind, 1985, 2010, 2011; Lind, Nowak, 2015). Lind dowodzi, że jego metoda wspiera nie tylko rozwój moralny, ale także kompetencję demokratyczną. Popiera to autorskim „modelem dwóch aspektów moralnego zachowania” (*dual-aspect model of moral behavior*), w ramach którego proponuje tezę o ważności dla rozwoju kompetencji moralnych (a więc i demokratycznych) nie tylko aspektów poznawczych, ale także afektywnych (m.in. ideały, emocje) (Nowak, Lind, 2009).

Pierwszy rozdział poświęcono w całości zarysowaniu perspektywy teoretycznej. Punktem wyjścia jest ustalenie, czym jest moralność i jakie są możliwości wspierania kompetencji w tym zakresie. Autor argumentuje za rozumieniem moralności jako zgodności z wewnętrznymi standardami. Jednocześnie podkreśla powszechny błąd popełniany przez badaczy i nauczycieli pozwalający oceniać indywidualną perspektywę moralną przez odniesienie jej do standardów zewnętrznych (do norm, prawa, zasad etc.). Według Lindy błąd ten leży u podstaw większości psychologicznych teorii rozwoju moralnego, podobnie jak błąd polegający na traktowaniu aspektów poznawczych i afektywnych zachowania moralnego jako jego komponentów. Autor proponuje, by moralne orientacje (*moral orientations*) i moralna kompetencja (*moral competence*) były traktowane jako dwa aspekty jednego i tego samego zachowania moralnego (*moral behavior*). Jednocześnie zaznacza, że to właśnie kompetencja moralna stanowi powiązanie pomiędzy moralnym rozumowaniem a zgodnym z nim działaniem (*everybody needs moral competence in order to close the gap between their moral ideals and their decision-making*, s. 17). Pisząc o moralnej kompetencji, Lind porównuje ją do cnoty moralnej, jako swoistej umiejętności, która podlega procesom stymulacji czy uczenia się. Odwołuje się do klasycznych filozoficznych ujęć Sokratesa, Arystotelesa, a także bardziej współczesnych podejść, np. wspólnoty komunikacyjnej Jürgena Habermasa (1981, 1990), czy zasady uczenia się przez działanie Johna Deweya (1964). Jednocześnie korzysta z dorobku Jeana Piageta (1965, 1976, 1981), Lawrence’a Kohlberga (1976, 1984, 1985) czy Jamesa Resta, od

którego zapożycza model komponentów (Rest, 1984, 1986). Doskonały model teoretyczny w bardzo sugestywny sposób pokazuje, że kompetencja moralna może podlegać stymulacji, a tym samym rozwój moralny jednostki może być wspierany poprzez odpowiednie oddziaływanie. Jest to punkt wyjścia do opracowania programów nauczania i wychowania opartych na idei udziału w demokratycznych dyskusjach dylematów moralnych, które mogłyby się stać obligatoryjnym elementem kształtowania postaw i zachowań pożądaných z punktu widzenia partycypacji w społeczeństwie.

W kolejnym rozdziale przedstawiono i dokładnie zdefiniowano kompetencję moralną oraz metodę pomiaru skuteczności jej stymulacji – Test Kompetencji Moralnej (Moral Competence Test, MCT®). Lind podkreśla istotność manifestacji kompetencji moralnej we wzorcu zachowania (*pattern of behavior*). Jednocześnie zauważa, że tradycyjne, psychometryczne metody pomiaru poziomu rozwoju rozumowania moralnego są niespójne z zachowaniem, które manifestuje się jedynie w sytuacji zadaniowej (*moral task*). Testowe metody pomiaru poziomu rozumowania moralnego paradoksalnie nie pozwalają na rzeczywiste oszacowanie indywidualnego poziomu rozwoju rozumowania moralnego. Ignorują one bowiem zależności między odpowiedziami jednostki, a to właśnie w tej zależności przejawia się struktura rozumowania moralnego. Pojedyncza odpowiedź testowa wskazuje tylko na określony poziom pomiaru zmiennej, nic zaś nie mówi o samej zmiennej. W kwestionariuszu dowolna liczba osób może odpowiedzieć „tak” na wybrane pytanie, przy czym „tak” dla każdej osoby oznacza inny rodzaj argumentacji prowadzący do wyboru tej odpowiedzi. Test MCT® jest skonstruowany w ten sposób, by możliwe było prześledzenie wzorca zachowań moralnych (ustosunkowanie się do poszczególnych argumentów reprezentujących nie tyle poziomy rozumowania moralnego, ile orientacje moralne). Wzorec ten świadczy o poziomie kompetencji moralnej jednostki i może być podstawą oszacowania, w jakim stopniu skuteczna jest metoda jej stymulowania.

Kolejne rozdziały podporządkowane są metodzie KMDD®, która obecnie jest jedną

z najlepiej opracowanych metod dydaktyczno-wychowawczych wspierających rozwój społeczno-moralny i demokratyczny (Cern, Nowak, 2008; Lerkiatbundit i in., 2006; Szopka, Bardziński, 2011). Opiera się na wieloletniej praktyce potwierdzającej skuteczność w licznych programach badawczych (m.in. program Demokracja i Wychowanie w Szkole – DES – realizowany w latach 1984–1992 w niemieckich szkołach rejonu Nordrhein-Westfalen). Jednocześnie sformalizowany proces certyfikacji trenerów i nauczycieli metody KMDD® prowadzony przez Linda pozwala na zachowanie ujednoliconej jakości oddziaływań za pomocą wspomnianej metody. Profesor opracował przebieg wzorcowej sesji KMDD®, jak również wiele procedur, stopni szkolenia i certyfikacji z zakresu KMDD®. Celem jest zapewnienie wysokiej jakości i skuteczności oddziaływań. Przykładem wysokiego poziomu dopracowania metody może być każda poszczególna sesja KMDD®, która powinna trwać 90 minut i nie powtarzać się częściej niż raz w odstępie 2–6 tygodni. Powinna zawierać pięć części ułożonych według naprzemiennego rytmu pracy (afektywne wzbudzenie, spokojne fazy racjonalne, praca indywidualna i grupowa, ustna i pisemna). Przedmiotem dyskusji w ramach sesji KMDD® jest dylemat hipotetyczny, podobnie jak się to dzieje w propozycji Kohlberga. Musi być to jednak dylemat prawdopodobny, potencjalnie mogący zaistnieć w rzeczywistości. Ułożenie dobrego dylematu i przedstawienie go grupie jest zadaniem trudnym i wymagającym doświadczenia nauczyciela, a także zastosowania wielu procedur przygotowawczych. Opowieść musi pobudzać intelektualnie oraz emocjonalnie (zgodnie z teorią dwóch aspektów zachowania moralnego), przy czym emocje wywołane przez dylemat nie mogą zaburzać procesu racjonalnego argumentowania. Umiejętności nauczyciela są gwarantem adekwatnego wyważenia proporcji obydwu aspektów. KMDD® to w tej chwili jedyna metoda, której integralną część stanowi trafny i rzetelny test pomiaru jej skuteczności (MCT®). Metodę stosować mogą tylko certyfikowani użytkownicy KMDD® (poświadczenie: KMDD® Trainee Certificate lub KMDD® Teacher Certificate). Książka za-

wiera opis procedur związanych z uzyskaniem tych certyfikatów.

W przedostatnim rozdziale George Lind opisuje i porównuje KMDD® oraz metodę Just Community zaproponowaną pierwotnie przez Lawrence’a Kohlberga, F. Clarka Povera i Ann Higgins (Althof, 2015; Kohlberg, 1985; Power, 1986). W metodzie Just Community uczestnicy nie dyskutują semirealnego dylematu moralnego, ale skupiają się na rozwiązaniu własnych konfliktów i problemów, co stanowi aktywne i skuteczne przygotowanie do odgrywania ról obywatelskich w społeczeństwie. Według Linda w Just Community brakuje jednak wspierania indywidualnej kompetencji moralnej, co jest podmiotowym warunkiem uczestnictwa w intersubiektywnym świecie moralno-demokratycznym. Najlepszym rozwiązaniem byłoby stosowanie w praktyce edukacyjnej metody KMDD® oraz Just Community jednocześnie (Achermann, Gehrig, 2011).

Ostatni z rozdziałów książki autor poświęca procedurze szkolenia nauczycieli metody KMDD®. Rozdział zawiera opis procedury szkolenia oraz informacje dotyczące prowadzenia sesji KMDD®. W załączniku można znaleźć opis poszczególnych faz sesji KMDD®, kartę obserwacji, szablon dokumentacji sesji, zestaw wskazówek, jak napisać dobry dylemat edukacyjny, oraz przykłady takich dylematów.

Przedstawiona w książce koncepcja oraz metoda stymulacji rozwoju kompetencji moralnej stanowi oryginalną i bardzo wartościową propozycję teoretyczną i praktyczną. We współczesnej psychologii zdecydowanie zbyt rzadko znaleźć można teorie, które stanowią uzasadnienie dla praktyki, mają potencjał aplikacyjny. W wypadku teorii i metody proponowanej przez Georga Linda tak właśnie jest. Co więcej, książka napisana jest w sposób przystępny i pomocny dla psychologów, teoretyków i praktyków edukacji, a także nauczycieli. Jednocześnie jej treść stanowi zaproszenie do bardziej zaawansowanych poszukiwań. Autor studium jest otwarty na kontakt i współpracę. Swoją metodę poddaje pod rzetelny osąd procedur badawczych, co pokazuje ją w bardzo pozytywnym świetle wobec innych podobnych propozycji. Książka Georga Linda *How to Teach*

Morality: Promoting Deliberation and Discussion, Reducing Violence and Deceit pokazuje, że można wspierać rozwój moralny jednostki i z powodzeniem zmieniać edukację społeczno-moralną na lepsze. Pozytywne i bardzo perspektywne nastawienie autora, jak również rzetelne uzasadnienie teoretyczne i badawcze jego podejścia może inspirować oraz stanowić punkt wyjścia do wielu bardzo interesujących, przyszłych projektów. To znakomita publikacja, a jej wywód wydaje się klarowny i ciekawy ze względu na bardzo dobre udokumentowanie w literaturze oraz przywołanie licznych przykładów empirycznych. Książka pisana jest dla każdego odbiorcy, co świadczy o szacunku autora nie tylko dla profesjonalistów, ale także dla tych, których droga naukowo-badawcza dopiero

się rozpoczyna. Każde pojęcie wyjaśnione jest rzetelnie i z dużą atencją. Elementy praktyczne pokazano za pomocą przykładów. W publikacji zawarto słownik (*glossary*) najważniejszych pojęć ze względu na nadanie przez autora nowych znaczeń już istniejącym terminom lub wprowadzenie nowych pojęć opisujących zjawiska budujące kontekst jego zainteresowań. Książka z całą pewnością pretenduje do miana jednej z najważniejszych pozycji z zakresu psychologii moralności i psychologii rozwoju moralnego, również jako propozycja kontynuacji myśli Lawrence'a Kohlberga, którego Georg Lind był uczniem, krytykiem, ale też serdecznym przyjacielem. Tym bardziej pozycja ta jest godna polecenia wszystkim zainteresowanym zagadnieniem rozwoju moralnego człowieka.

BIBLIOGRAFIA

- Achermann E., Gehrig H. (2011), *Altersdurchmisches Lernen. Auf dem Weg zur individualisierenden Gemeinschaftsschule*. Bern: Schulverlag.
- Althof W. (2015), Just Community Sources and Transformations: A Conceptual Archeology of Kohlberg's Approach to Moral and Democratic Education. W: B. Zizek, D. Garz, E. Nowak (eds.), *Kohlberg Revised*, 51–90. Amsterdam: Sense.
- Cern K.M., Nowak E. (2008), *Ethos w życiu publicznym*. Warszawa: PWN.
- Dewey J. (1964), *Democracy and Education*. New York: Teacher College Press.
- Habermas J. (1981), *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Habermas J. (1990), *Moral Consciousness and Communicative Action*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hemmerling K., Lind G., Scharlipp M. (2009), Dyskusja konstancka jako metoda edukacyjna w grupach wysokiego ryzyka. W: K.C. Cern, P.W. Juchacz, E. Nowak (red.), *Edukacja demokratyczna*, 153–165. Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Kohlberg L. (1976), Moral Stages and Moralization: The Cognitive-Developmental Approach. W: T. Lickona (ed.), *Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues*, vii–xvi. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kohlberg L. (1984), *Essays on Moral Development. Vol. 2: The Psychology of Moral Development*. San Francisco: Harper and Row Publishers.
- Kohlberg L. (1985), The Just Community Approach to Moral Education in Theory and Practice. W: M. Berkowitz, F. Oser (eds.), *Moral Education: Theory and Application*, 27–87. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Lerkiaibundit S., Utaipan P., Laohawiriyanon C., Teo A. (2006), Randomized Controlled Study of the Impact of the Konstanz Method of Dilemma Discussion on Moral Judgment. *Journal of Allied Health*, 35(2), 101–102.
- Lind G. (1985), Moral Dilemmas. Philosophical and Psychological Issues in the Development of Moral Reasoning. W: C.G. Harding (ed.), *Growth and Regression in Cognitive-Moral Development*, 99–114. Chicago: Precedent Publishers.
- Lind G. (2002), *Ist moral lehrbar? Ergebnisse der modernen moralpsychologischen Forschung*. Berlin: Logos-Verlag.
- Lind G. (2010), Die Förderung moralisch-demokratischer Kompetenzen mit der Konstanzer Methode der Dilemma-Diskussion (KMDD). W: B. Latzko, T. Malti (hrsg.), *Moralentwicklung und –erziehung in Kindheit und Adoleszenz*, 285–302. München: Juventa-Verlag.

- Lind G. (2011), Moral Education: Building on Ideals and Fostering Competencies. *Contemporary Issues in Education*, 2(1), 45–59.
- Lind G., Nowak E. (2015), Kohlberg's Unnoticed Dilemma – The External Assessment of Internal Moral Competence. W: B. Žizek, D. Garz, E. Nowak (eds.), *Kohlberg Revisited*, 139–154. Rotterdam: Sense Publishers.
- Nowak E., Lind G. (2009), Dyskursywna wolność a sąd moralny. O destruktywnym wpływie stanu wojennego na edukację demokratyczną wśród studentów (1977–1983). W: K.M. Cern, P.W. Juchacz, E. Nowak (red.), *Edukacja demokratyczna*, 129–152. Poznań: Wydawnictwo Naukowe IF UAM.
- Piaget J. (1965), *The Moral Judgment of the Child*. New York: Free Press.
- Piaget J. (1976), The Affective Unconscious and the Cognitive Unconscious. W: B. Inhelder, H.H. Chipman (eds.), *Piaget and his School*, 63–71. New York: Springer.
- Piaget J. (1981), *Intelligence and Affectivity: Their Relation during Childhood*. Palo Alto: Annual Reviews.
- Power F.C. (1986), Demokratische und moralische Erziehung in einer großen öffentlichen High School. W: F. Oser, R. Fatke, O. Höffe (hrsg.), *Transformation und Entwicklung*, 297–324. Frankfurt: Suhrkamp.
- Rest J. (1984), The Major Components of Morality. W: W.M. Kurtines, J.L. Gewirtz (eds.), *Morality, Moral Behavior, and Moral Development*, 24–38. New York: Wiley.
- Rest J. (1986), *Moral Development: Advances in Research and Theory*. New York: Praeger.
- Szopka M., Bardziński F. (2011), Konstanz Method of Dilemma Discussion (KMDD) by Prof. Georg Lind. *Ethics in Progress Quarterly*, 2, 141–150.